

תמר ברגר

פוסט־דרמה

תמי ריקליס (עורכת), הנערים: פולמוס; בעקבות סדרת הטלוויזיה. עם עובד, ספריית אופקים, 2022.
362 עמודים.

ותרת המשנה של האנתולוגיה "בעקבות סדרת הטלוויזיה" מבהירה: הדיון בה אינו רק על הסדרה, אלא זו משמשת לה נקודת מוצא להרהורים רחבים יותר. לעומת זאת פולמוס – במונח המדויק של המילה – אין בה. 19 הטקסטים המובאים באנתולוגיה, כמעט כולם תמציתיים באופן מבורך, אומנם לוקחים אותנו לא פעם למקומות מעניינים, מאירי עיניים ומעוררי מחשבה, אך אינם מתגבשים למערכה, להתכתשות פולמוסית, אלא מציגים מופע רב־קולי, לא פעם מתפזר, ופה ושם מתכנס.

האנתולוגיה מחולקת לשישה שערים ("הסערה הפוליטית", "הכיבוש – נוכחותו והיעדרו", "זהות מזרחית", "דת ואידיאולוגיה", "הרכיב הנפשי", "אסתטיקה ושפה"), ובפתח כל אחד מהם מובא קטע רלוונטי למדי מהתסריט. לשערים גם אפילוג, ובו שיחות עם שלושת יוצרי הסדרה. בדומה לטקסטים עצמם, גם השערים, שהרלוונטיות של כל אחד מהם לסדרה ברורה, פותחים אפשרויות, מוליכים לכיוונים שונים, אך אינם מתגבשים לשלם בעל קוהרנטיות מובהקת. במובן זה האנתולוגיה היא טקסט פתוח, שיכול להתכווץ או להתרחב עוד.

סדרת הטלוויזיה "הנערים" מוגדרת באופן רשמי דרמה, והיא אכן כזו. ובכל זאת, האנתולוגיה מתייחסת אליה בדרך כלל כאל מסמך דוקומנטרי, ולכל הפחות בוחנת בקפידה ובביקורתיות את אמינות יחסיה עם המציאות. מה שנתפס כמציאות, כמובן.

הטקסטים בחלקם רחוקים מהסדרה, משיקים לה באופן חלקי או שאינם משיקים כלל, ודנים בעיקר במציאות הקיימת ברקע לה. כך, ב"המזרחים ואלים אנטי-ערבית, דימוי ומציאות במאה שנות ציונות" מראה הלל כהן כיצד במקביל לחזרה למסורת השתנתה העמדה המזרחית כלפי ערבים, ועברה מאי-אלימות לתמיכה בעליונות יהודית. נסרין אליעזר, ב"זרים בבית: נעורים בצל דיכוי בירושלים המזרחית", מתארת בעיקר את מציאות חייהם של תושבי ירושלים הפלסטינים, אף שמתייחסת גם לרצח ולמשפט. סמי שלום שטרית, ב"הטרגדיה של ש"ס, כמיהה נכזבת לישראליות", כותב כי מזרחים פוגעים בערבים בניסיון לשפר את מעמדם בחברה הישראלית, בניגוד למתנחלים האשכנזים, שפעולתם אידיאולוגית. ב"להוכיח שאנחנו חיים כאן: קיץ 2014 כנקודת מפנה בחיים בין הים לירדן" מתאר ניר חסון את הרקע לרצח ואת תוצאותיו, וכותב כי ייתכן שהיה נקודת מפנה בהנכחה החותכת של הפלסטיניות בירושלים.

במאמרים רבים אחרים נבחנת הסדרה בראי המציאות. איריס לעאל, ב"סביב השוליים של הבור: המוות בשירות האומה", דנה בדינמיקה היהודית והפלסטינית המורכבת של האישי והלאומי. לדידה, כוחה של הסדרה במורכבותה, בגישתה האמפתית כלפי האם הפלסטינית וכלפי רוצחי בנה. אלחי סלומון, ב"הדרה תחת הארה: דתיים-לאומיים בטלוויזיה הישראלית", טוען כי דתיים-לאומיים ימניים בטווח שבין מסורתי לחרדי אינם מיוצגים כמעט, או שדמותם מעוותת ועוברת דה-הומניזציה. ראויה אבורביע, ב"דו-קיום משחית: על הסימביוזה בין כובש לנכבש", רואה בסדרה חריגה מהדיכטומיה הלאומית והצגה של הסכסוך הלאומי דרך הפן האישי, ומרחיבה בדילמה של פנייה אל בית משפט ישראלי. ב"לא פה ולא שם: זהותו של הגבר המזרחי" מציע אלי ביתאן מבט מבפנים על זירת הנושאים של החברה החרדית, נוכחים-נפקדים מזרחים החיים בתפר שבין הישראליות לחרדיות ומנסים לקנות את חלקם בחברה. עמוס פריבס, ב"מדורת השבר: כשזעם ציבורי פוגש נפש שסועה", ואורית דודאי, ב"מה נסתר ממבטנו? נקודת עיוורון מנטלית וחברתית ב'הנערים'", מציגים פרשנות פסיכולוגית לדמויות הבדויות. זהר אלמקייס, ב"כך במקור: על האפשרויות של הערביות בתוך העברית", דנה בערביות של היהודים כמשבשת דיכטומיות, ומתייחסת לדמותו של סימון. חיותה דויטש, ב"העוקד והנעקד: שכבות מקראיות ותלמודיות ב'הנערים'", מביאה את הסדרה אל עולם ההלכה והמסורת היהודיים דרך שורה של פסוקים מן המקורות.

רוחב היריעה של האנתולוגיה מאפשר להאיר בדרך זו מקומות לא מוכרים, אישה אישה ומחוזות הידע, הבורות והעניין שלה (הלל כהן, אלי ביתאן ואלחי סלמון, למשל, במקרה שלי).

רק מעטים מתייחסים אל הסדרה כאל ייצוג אסתטי קולנועי, כהווייתה. איתי חרל"פ, ב"הבדיון שבמציאות, השקר שבאמת: עיון בסוגת הדוקו־דרמה", תוהה אם שאלת ערך האמת רלוונטית כאן, ובוחן את הסדרה בהקשר של סוגות הדוקו־פשע והפשע־האמיתי ושל טלוויזיה טרנס־לאומית. ב"למדו, שנו, הפנימו: הדיאלקטיקה של מקור הרוע" בוחן יעקב צ' מאיר את שאלת הרוע בהופעתו בשוליים החברתיים דרך מעקב אחרי תנועת המצלמה וניתוח סצנות.

שני טקסטים עוסקים בהתקבלותה של הסדרה. ב"הנערים שבמראה: יצירת אמנות כפגיעה נרקיסיסטית" מנסה אווה אילוז להבין את ההתקפה על הסדרה בעזרת המונח הפסיכואנליטי. כפיר כהן לוסטיג, ב"האישי איננו הפוליטי: 'הנערים' כאוטופיה ליברלית", יוצא מן המעשה הפרשני ומעלה את הביקורת החדה והמדויקת ביותר בעיניי על הסדרה. הוא אינו מתיק את הסדרה ממקומה ומניח אותה במציאות, וגם לא מייבא אליה מושגים מבחוץ, אלא קורא אותה מתוכה, וכותב: "המהלך הפרשני העיקרי שאני מציע בהתבוננות על 'הנערים'", כך כותב, "הוא לשאול מהן הבעיות ההיסטוריות והנרטיביות שהסדרה מתמודדת עימן, שהאידיאולוגיה והצורות שלה נוצרו כמענה פוליטי להן". הסדרה מעמידה לדבריו את הספֶרה הפוליטית מול זו המשפחתית, ובוחרת במשפחה. לכן נאלץ חוסין, המנותק ממקור הכוח הפוליטי, לפנות למערכת המשפט הישראלית. העמדה המסלקת כך את הפוליטי, כותב כהן לוסטיג, היא האידיאולוגיה הליברלית.

במובן זה האנתולוגיה משלימה את מה שנעדר בסדרה: היא עושה רה־פוליטיזציה של האירוע. אלא שזו אינה פעולה פולמוסית, ביקורתית כוללת. היא מופיעה כקריאה פרשנית של מה שיש בסדרה או מה שחסר בה, וכהארה של אלה, כביכול. כלומר, הטקסטים באנתולוגיה אכן מאירים צדדים שונים בסדרה, מעבים ומחזקים, ולעתים מבקשים להשלים את החסר בה, אך הם מחמיצים ממד קריטי בביקורת הראויה עליה, את עמדת המוצא העקרונית שלה.

אין לטעות, "הנערים" עשויה נהדר. צפיתי בה שוב ברצף, במתח ובעניין לא פחותים מאשר בפעם הראשונה. יותר מכך, מאחר שאין בה מתח עלילתי – השתלשלות העניינים הרי ידועה מראש – ברור שמקור כוחה אחר. כוח זה בא מן הדרמה, והוא מבוסס על אופן

עיצוב הדמויות (הנער אבישי אינו עוד א', הנער המציאותי, אלא הוא דמות ששמה אבישי. כך גם מקבילו במלנכוליה, חוקר השב"כ כפוף הגו סימון, שדמותו מבוססת לכאורה על דמויות חוקרים מציאותיות אחדות, אך אין זה משנה עוד). כוחה מבוסס גם על מורכבותן של הדמויות ושל המוסדות, המשבשת, בעל כורחנו, את ודאויותינו האתיות (כי בבדיון אפשר שיהיו שב"כ הגון, מדינה נאורה), וכן על הכניסה הנדירה והלא מובנת מאליה לעולמן. הסדרה מיטיבה לתאר הלוך נפש אנושי וְהקשר תרבותי, אך מטשטשת את ההיבט הפוליטי. ובעודנו מתמסרים לסדרה בעונג, האנתולוגיה מזכירה לנו שאין לשכוח אותנו.

ד"ר תמר ברגר, האקדמיה לאמנות ולעיצוב בצלאל.

דוא"ל: berger.tammi@gmail.com